

Marina Gradišnik

»Purgerji, rešetarji in lončarji ...«

K zgodovini trga Ribnica na Kranjskem

Ribnica leži v jugozahodnem delu Slovenije. Njeno ime so po svetu ponesli potujoči prodajalci lesenih izdelkov, narejenih na Ribniškem. Za lesene izdelke se je kasneje začelo uporabljati ime suha roba, doline pa se je oprijelo ime *dežela suhe robe*. Ime *suha roba* za lesene izdelke domače obrti se je začelo uporabljati iz preprostega razloga. Les, iz katerega so ti izdelki narejeni, mora biti suh, če ne, bo kaj kmalu po začetku uporabe izdelek razpadel. Zato pač so gospodinje spraševale prodajalce lesenih izdelkov: »Pa je suha roba?«

Kljub temu da suhe robe v ribniškem trgu niso nikoli izdelovali, ker se je s to dejavnostjo ukvarjalo predvsem podeželsko prebivalstvo, je zanimivo, da sta se lastni imeni Ribnica in Ribničan uveljavili in vse do danes ostali sinonim, ki ga vedno povežemo s *suho robo*.

Anton Lesar je v svoji knjigi *Ribniška dolina na Kranjskem*, ki je izšla leta 1864, razložil različno uporabo imen Ribničan in Ribnica. Ribnica označuje potok, dolino in trg. Z imenom Ribničani so oddaljeni ljudje Ribničane označevali po podobnem narečju in tako so imenovali ne le vse prebivalce Ribniške doline, pač pa tudi Dobropoljce in Cerkničane. Bližnji sosede so za Ribničane poimenovali tiste, ki so živeli v Ribniški dolini. Za prebivalce v Ribniški dolini pa so bili Ribničani prebivalci ribniškega trga.¹

Beseda Ribnica sicer pomeni območje, prepredeno z vodami in močvirjem. To ime je prvotno označevalo večji del doline med gorama, Veliko in Malo. Po mnenju Milka Kosa se je Ribnica raztezala od Žlebiča pa do Dolenje vasi. »Med

¹ Lesar, Anton: *Ribniška dolina na Kranjskem*, Ljubljana 1864, str. 2.

najstarejše zaselke je šteti tiste, za katere je bilo že leta 1241 rečeno, da leže v »pokrajini« Ribnica: oba Zapotoka, Vinica, Sušje, Breg, Gorenja vas, Goriča vas, Dolenja vas in Hrvača.«² Šele pozneje, v štirinajstem oziroma petnajstem stoletju, so s tem imenom zaznamovali porajajoče se središče s cerkvijo, grajsko stavbo in bivališči obrtnikov – nastal je trg. Krajevno ime Ribnica se prvič omenja leta 1220 kot *Rewenicz*, konec srednjega veka pa dobi ponemčeno obliko *Reiffritz*.³

Ribniški trg leži sredi ravnine, na nadmorski višini 489 m. Zanj je značilna obulična karejska pozidava. Na desni strani trga je niz hiš razdeljen v tri kareje, izmed katerih zadnja dva proti trgu ustvarjata manjša vmesna trga, enega pri cerkvi in drugega ob Miklovi hiši. Oba omogočata prehod čez reko Bistrice, ki je spomladi in jeseni velikokrat poplavljala. Pozidana kareja na levi strani pa se proti severu odpreta le pri Struški ulici.⁴

Staro jedro Ribnice leži na levem bregu reke Bistrice. Čeznjo sta zgrajena dva zidana mostova in dve brvi. En most spada h gradu, čez drugega pa se pride na Veliko Mlako. Velika Mlaka je novejši del trga na desnem bregu reke. Mala Mlaka je venec hiš za gradom; tam so nekdaj stanovali graščinski uslužbenci in služinčad.⁵

² Prav tam, str. 80.

³ Otorepec, Božo: *Doneski k zgodovini Ribnice in okolice v srednjem veku*, *Kronika*, letnik 30, št. 2.

⁴ Arnšek, Rosalija Maria: *Miklovi Ribnica na Dolenjskem*, diplomsko delo, Ljubljana 2003, str. 12.

⁵ Kumer, Zmaga: *Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini*, Ljubljana 1968, str. 19.

Razglednica Ribnice, leto 1900.

Vhod mora gledati proti trgu!

Cerkev in njena organizacija je od svojih najzgodnejših začetkov na tem prostoru zelo močno ukoreninjena. Ribnica je bila središče misijonskega okrožja – prafara, ki se je razprostirala od Ljubljanskega barja do Kolpe, od Metlike do Cerknice.⁶ Cerkev v Ribnici je posvečena sv. Štefanu, papežu mučencu. Cerkev je bila prvotno navadna z enim zvonikom. Doživela je vrsto poškodb. Leta 1764 jo je poškodovala strela in so jo popravili, 1778. jo je uničil požar in so jo obnovili. Bila pa je tudi bojda »za farane premajhna pa tud kar zidanja zadene, slaba ... «⁷

Komaj se je 19. stoletje prevesilo v drugo polovico, so se Ribničani lotili gradnje nove cerkve. Ta ideja ni kar padla z neba, saj se je že »skoraj dvajset let na to mislilo, kako bi se nova zidala 28 oktobra 1866 je bila postavitve vogelnega kamna.«⁸

6 Skubic, Anton: Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine, Buenos Aires 1976, str. 270.

7 Ribniška župnijska kronika 1868, hrani ribniški župnijski arhiv.

8 Prav tam.

Ignacij Holzapfel, takratni ribniški dekan, ki je vodil gradnjo, se je sporekel s cerkvenimi ključarji. Ribničani pa – svoje glavi, kot so – so vztrajali glede vhoda v cerkev. Dekan Holzapfel je zagovarjal idejo, da mora vhod nove ribniške cerkve gledati v smeri župnišča, proti vzhodu, ključarji pa so vztrajali, da mora cerkveni vhod gledati proti glavnemu trgu. Zmagala je slednja. Dela so potekala hitro. Medtem ko se je zidala ta »veličastna zgradba«, je osrednjo cerkev nadomeščala mala lesena kapelica, v kateri so ob delavnikih opravljali službo božjo. Nova cerkev je bila dograjena novembra 1868. Naslednja štiri desetletja so porabili še za njeno notranjo opremo.

Seveda je res, da je bila nova cerkev lepa in velika, toda pozimi tudi zelo mrzla. Včasih so morali zaradi mraza celo opustiti obvezno mašo.⁹

Nova cerkev je imela dva lepa stožčasta zvonika, katerih zvonova sta ribniške tržane in tudi okoličane opominjala na čas. Da so se ribniški tržani res ravnali po uri na njihovem zvoniku, nam

9 Zime v Ribnici, Kočevju in Sodražici so namreč zelo mrzle. V teh koncih je bila izmerjena tudi najnižja zimska temperatura.

govori tudi zapis v župnijski kroniki iz leta 1902: »So se napravile nove kazalne plošče pri uri na zvonikih. Plošče so bile črne barve, številke in kazalci pa pozlačeni. Ljudje so precej godrnjali, češ da ne vidijo na uro – Pripomnim, da Ribničanje sploh radi godrnjajo.«¹⁰

Zidanje nove cerkve je razvnelo tudi gostilniške pogovore in delilo ljudi in njihova mnenja, vendar so bili na koncu vsi bolj ali manj zadovoljni. Verjetno je tudi šegava pripovedka o tem, kako so Ribničani povečali cerkev, plod teh razprav in ribniškega humorja. Tako pripoveduje duhovita ribniška zgodba iz starih časov, da so se Ribničani modro odločili premajhno cerkev razširiti. Okrog nje so zemljišče izdatno pognojili, da bi cerkev lahko bohotno zrastle, pa še sami so zavihali rokave in ji z notranje strani z upiranjem ob stene pomagali pri tem. Suknjiče, ki so jih prej slekli in pustili zunaj, je medtem nekdo pobasal. Ribničani pa so, ko so po truda polnem potiskanju cerkvenih sten stopili iz nje, to izginotje pripisali cerkvi sami, ki da se je s pomočjo gnoja in njihovega truda tako razširila, da je pokrila tudi suknjiče. Ta velika modrost je bila poplačana in od takrat je cerkev v Ribnici menda dovolj velika za vse, ki hočejo vanjo.

Rudeži, zadnji ribniški graščaki

Kot je zapisal Ivan Stopar, je najstarejša zgodovina gradu precej nejasna in ovita v somrak legend. Prvič je grad Ribnica neposredno omenjen v listini iz leta 1263, kjer se gospostvo omenja kot posest Ortenburžanov.¹¹ Leta 1418 so Ribnico kot dediščino Ortenburžanov prevzeli grofje Celjski in za njimi leta 1456 Habsburžani, ki so jo dajali v zakup ali najem različnim upraviteljem. Pozneje so bili lastniki: baron Khissel, grofa Trilleka, grof Cobenzel in družina Rudež.

Zadnji ribniški graščaki, družina Rudež, so v Ribnico prvič prišli konec 18. stoletja kot najemniki gospostva Ribnica. Ko je grof Guido Cobenzel leta 1797 umrl, je bil Anton Rudež že dobro seznanjen z Ribnico. Leta 1797 je prejel pismo: »Dragi prijatelj! Gospod grof je včeraj zvečer ob 6. uri zaspal z Bogom. Vse se bo spremenilo. Gorica 12.

¹⁰ Ribniška župnijska kronika 1868, hrani ribniški župnijski arhiv.

¹¹ Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v osrednji Sloveniji II. Dolenjska, Med Igom, Ribnico in Kočevjem*, str. 119–120.

oktober 1797.«¹² Znanec, ki mu ga je poslal, seveda ni niti slutil, kako preroške so bile njegove besede. Kajti že leta 1810 je Cobenzlov sin Janez Filip za sorazmerno nizko ceno prodal gospostvo Ribnica Antonu Rudežu. Tako je Anton Rudež postal graščak. Kljub temu da ni bil plemiškega rodu, sta mu izobraznost in gospodarska uspešnost pomagali prekriti njegov neplemiški izvor in ga povzdignili med najuglednejše ljudi na Kranjskem.¹³

Poleg ostalih posesti, ki jih je imela v lasti družina Rudež, je bila središče prav Ribnica oz. ribniški grad. V tem času je, po mnenju Staneta Grande, ribniški grad postal eno najpomembnejših shajališč uglednih literarnih in kulturnih delavcev zunaj Ljubljane.¹⁴ V gradu so živeli vse do leta 1937, ko so grad prodali jugoslovanski državi, sami pa so se preselili v svojo vilo na Ugarju. Člane družine Rudež mnogokrat najdemo med narodnimi prebuditelji. Anton Rudež je bil velik prijatelj z Valentinom Vodnikom. Verjetno sta se spoznala leta 1793, ko je bil Vodnik kaplan v Ribnici, Anton pa novi oskrbnik gradu. Prijateljstvo se je nadaljevalo tudi potem, ko je bil Vodnik prestavljen v Bohinj. O Rudežu piše tudi Stanko Vraz, ki ga omenja kot poznavalca slovanskih narodov.¹⁵

Jožef I. Rudež, sin Antona Rudeža, je študiral na Dunaju, kjer je bil njegov mentor Jernej Kopitar. S Kopitarjem je 19-letni Jožef med letoma 1812 in 1814 potoval preko Dunaja, Prage, Dresdna do Weimarja, kjer je obiskal slovitega poeta Goetheja. Obiskal je tudi Karlove Vari ter se preko Nürnberga, Münchna in Innsbrucka vrnil v Ribnico. Imel je bogato knjižnico. Zbiral je tudi slovenske narodne pesmi ter sodeloval z Emilom Korytkom pri izdaji prve zbirke slovenskih narodnih pesmi.

Tudi ostali Rudeževi potomci so se udeleževali v političnem in kulturnem življenju dežele Kranjske. Teodor Rudež je bil poslanec Kranjskega deželnega zbora, prav tako njegov sin Anton, ki je kar nekajkrat kandidiral pri liberalni stranki in bil izvoljen. Ravno ta Anton Rudež je opustil nemški zapis priimka Rudesch.

¹² Dnevnik Olge Rudež Kozler, *Utrinki iz slovenske zgodovine*, str. 7.

¹³ Granda, Stane: *Rudež, Enciklopedija Slovenije* (10), str. 309.

¹⁴ Prav tam.

¹⁵ Dnevnik Olge Rudež Kozler, *Utrinki iz slovenske zgodovine*, str. 8.

Ribniški grad.

Rudeže je v Ribnici zadržalo prav gotovo to, kar je bil tudi njihov glavni vir preživetja – obsežni gozdovi. Po nastanku Kraljevine SHS je Anton Rudež, ki je že prej sodeloval v mnogih nacionalnih in poslovnih organizacijah, postal predsednik Zveze lesnih proizvajalcev Jugoslavije. Sredi svojih gozdov na Veliki gori je leta 1900 postavil moderno parno žago – Jelenov žleb, ki je bila prva v teh krajih. V repertorijih za Kranjsko iz leta 1900 je Jelenov žleb tudi že zaveden kot zaselek, v katerem da živijo štiri ženske in trije moški. Verjetno so bili to oskrbniki posestva – gozdarji in lovski čuvaji z družinami. Ta naselbina je po vsej verjetnosti nastala okoli leta 1860, ko so prvič začeli sekati v Veliki gori. Leta 1897 so v bližini naselbine Rudeži zgradili lovsko hišo. V to hišo so radi zahajali, tam so sprejemali tudi številne goste, ki so svoje vtise zapisovali v knjigo gostov; še vedno jo hranijo potomci.

A vrnimo se k lesu, ki je ribniškim graščakom predstavljal zelo pomemben delež njihovega gospodarstva. Dragica Čeč je zapisala, da je »'profesionalni' odnos do gozdne lastnine v rodbini Rudež postal dragocena dediščina, ki se je skrbno prenašala iz roda v rod«. ¹⁶ To je razvidno tudi iz tega, da je

¹⁶ Čeč, Dragica: »Nisem kradel lesa, samo veje sem pobiral!«, *Kronika*, časopis za krajevno zgodovino, št. 52, leto 2004, str. 23.

Anton svojega prvorojenega sina, ki je nosil isto ime kot on, poslal študirat gozdarstvo na Dunaj in v Zagreb. Anton, izšolani gozdar, je kasneje skupaj z bratom Markom ustanovil lesno podjetje, ki je trgovalo s Severno Afriko, Italijo in Anglijo. Lesno žago iz Jelenovega žleba pa sta kasneje prestavila v Ribnico, v neposredno bližino železniške postaje.

Po prašni cesti v beli svet

Trg ni bil tlakovan, tako da je bilo po njem ob deževju nemalo luž in blata, medtem ko je bilo ob prehudi suši vse prašno. Tlakovanje trga je Ribničane zaposlovalo dolga desetletja. Ta nadloga se odraža tudi v stari ribniški pesmi, ki je v tem primeru nekoliko spremenjena: ¹⁷

*U Ribanca brez blata naj,
al b'uo ž'e konc t'e sramote kdaj.
Bomo krampe prjala
pa s krampa zač'ela
po ribanška šega: u'arsk u'arsk. ...* ¹⁸

¹⁷ Gre za pesem »Ribniška: Od Ribnice do Rakitnice«. Pesem je bila prvič zapisana konec 18. stoletja. Kitice o blatu in tlakovanju trga pa so verjetno nastale v času med obema vojnoma, ko je tema flajštranja oz. tlakovanja trga polno zaposlovala prebivalce Ribnice.

¹⁸ Kumer, Zmaga: *Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini*, Ljubljana 1968, str. 108.

Še danes je znana zgodba o tem, kako so po Ribnici položili rdečo preprogo vse do cerkve, ko se je možila Bukovčeva hči. Bukovčan je bil namreč eden izmed premožnejših tržanov in ta dogodek so ostali spremljali z navdušenjem ter še danes o njem pripovedujejo z istim žarom.

Iz ribniškega trga je, razen več poljskih potov, v 19. stoletju peljalo sedem cest v smeri: Ljubljana, Kočevje, Struge,¹⁹ Hrovača, Bukovica, Zadolje, Sajevec.

Potovanje je bilo nekdanj prava pustolovščina. Problem so bile ceste, ki so bile slabo oskrbovane, slabe pa so bile tudi prometne zveze. Ljudje so veliko hodili peš ali pa so bili sopotniki furmanov. Potovalo se je tudi s pošto kočijo, ki ni služila le za prevažanje pošte, pač pa tudi potnikov.

Kako je bilo potovati po stari cesti s kočijo v Ljubljano, nam opiše Anton Lesar:

»Ko sem, deček še, leta 1834 jeseni o sv. Mihaelu, prvič in potem do l. 1839 v šolo vozil v Ljubljano, jela se je ta cesta kmali od Žlebiča spenjati na Poljanske bregove, ondi je vsakega klanca poiskala, po vsacem navzdol zbežljala, in mislil sem da sem že daleč daleč po svetu, ko sem truden z voza stopil v Laščah, kjer je bilo treba, ako je bil voz količkaj naložen in cesta količkej blatna, napajati upehano živinco.«²⁰

19. stoletje slovi kot stoletje železnic. Seveda so se razmere s prihodom vlaka bistveno spremenile tudi, kar zadeva potovanja, vendar so ljudje kljub temu še vedno uporabljali tudi druga prevozna sredstva. V začetku 20. stoletja se začenjajo v Ribnici pojavljati tudi avtomobili. Ker so bili redki, so vedno znova povzročili val navdušenja enih in seveda kritik drugih. Olga Rudež, žena Antona Rudeža, ribniškega graščaka, je šofirala enega prvih avtomobilov v Sloveniji.²¹

Ko že omenjamo prevozna sredstva, seveda ne smemo izpustiti kolesa. V Ribnici so na prelomu 19. v 20. stoletje želeli vpeljati zakon, ki je bil

¹⁹ Cesta v Struge je bila speljana z Ribniškega trga, čez Malo goro v Struge. Še danes se ulica, ki poteka ob nekdanji poti, imenuje Struška.

²⁰ Lesar, Anton: *Ribniška dolina na Kranjskem*, Ljubljana 1864, str. 24.

²¹ Dnevnik Olge Rudež Kozler, *Utrinki iz slovenske zgodovine*, Ribnica 2001, str. 34.

izdan leta 1896 in je zadeval kolesarje. S tem zakonom so uvedli posebne kolesarske izkaznice. S tako izkaznico se je moral izkazati vsak kolesar, ki se je vozil po javnih cestah in poteh. Izkaznico si je lahko pridobil le v primeru, če je prej dokazal, »da zna varno in spretno s kolesom voziti ...«²² Pridobljeno izkaznico je moral kolesar »vedno na koles pripeto imeti, kedar se vozi ...«²³ Izkaznica je stala 6 kron. Potrdilo so dobili kolesarji pri županstvu, vendar šele, ko so opravili že omenjeni preizkus »varne vožnje« pri Antonu Schiffrerju, okrožnem zdravniku v Ribnici. K varni vožnji so sodili ne le znanje in spretnost kolesarjev, pač pa tudi pravila, »da morajo po seliščih tudi kolesarji polagoma voziti, se praviloma ogibati, in vožnjo vstaviti kadar vidijo, da se živina plaši, ponoči morajo imeti tudi svetilnice ...«²⁴

Končno vlak!

Konec 19. in na začetku 20. stoletja se skorajda nihče več ni mogel upreti številnim novostim, ki so z bliskovito naglico stopale v vsakdanje življenje posameznika. Z izseljeništvom, največ v Ameriko, je dotekal nov vir informacij o deželah onstran Atlantika in navadah ljudi v svetu sploh. Obzorja znanega sveta so se močno razširila. K temu so prispevala ne le pisma izseljencev in njihove pripovedi, pač pa predvsem časopisi, ki so konec 19. stoletja začeli postajati sestavni del vsakdanjika, »sekundni kazalec zgodovine«.²⁵ Informacije so krožile vedno hitreje. Izobrazbena struktura prebivalcev se je bliskovito dvigala tudi s širjenjem starih in uvajanjem novih šol. V Ribnici je bila po šolskem zakonu iz leta 1869 ustanovljena ljudska (osnovna) šola. Slabih deset let kasneje se je razdelila v deško in dekliško ljudsko šolo. Zaradi vedno slabših pogojev so zgradili novo stavbo, v kateri je bila od leta 1907 nastanjena deška ljudska šola. Od leta 1919 je v Ribnici delovala tudi meščanska šola. Obrtno-nadaljevalna šola je bila ustanovljena konec 19. stoletja in je delovala s krajšimi prekinitvami med prvo svetovno vojno ves čas. Prav tako tudi ponavljalna šola, ki je potekala vzporedno z

²² ZAL, *Občina Ribnica*, a. š. 21, fol. 1962.

²³ Prav tam.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Cvirn, Janez in Studen, Andrej: »Ko vihar dirjajo hlaponi« *K. socialni in kulturni zgodovini železnice v 19. stoletju*, Tiri in čas 2001, str. 57.

Železniška postaja v Ribnici. Fotografirano po letu 1920.

redno ljudsko šolo. Marsikdo je svoje šolanje nadaljeval tudi v Ljubljani, ki je bila dokaj blizu.

Ljubljana se je Ribnici še bolj približala, ko je bila dokončana železniška proga Ljubljana – Kočevje. Železnica je v Ribnico pripeljala leta 1893 in z njenim prihodom so se razmere bistveno spremenile: »27. septembra je bila otvoritev dolenjske železniške proge Ljubljana – Kočevje. Z vlakom je krenil na to pot tudi minister za poljedelstvo. Vlak je v Ribnici pričakalo ogromno ljudi in tudi šola je želela pokazati svojo navdušenost nad tem dogodkom. Vsa šolska mladina je šla na postajo pričakat vlak. Tu je napravila špalir, učenka Roza Lukman pa je nagovorila ministra.«²⁶ Prihod vlaka je zagotovo pomenil veliko novost. Ribnica je bila že vseskozi pomembno obrtno in trgovsko središče, ob vzpostavitvi redne proge Ljubljana – Kočevje pa se je še bolj gospodarsko razvila. Odprtje proge je za Ribnico pomenilo lažjo in hitrejšo povezavo s svetom. Z ribniške postaje so izvažali les, seno, drva, govejo živino in svinje ter fižol v Italijo in Avstrijo. Krošnjarjem, ribniškim prodajalcem lesenih izdelkov, pa je olajšala pot in tovorjenje suhe robe po svetu.

²⁶ ZAL, Kronika Ljudske šole l. 1893.

Svet se je Ribničanom po eni strani res približal, a žal je tudi mnoge zvalil stran, iskat »boljše« življenje. Predvsem v času izseljeniške mrzlice, ko so ljudje verjeli, da je v Ameriki vse drugače in predvsem boljše.

Poleg železnice sta bili pomembni novosti tudi vodovod, ki je v hiše počasi pripeljal tudi kopalnice in angleška stranišča, ter elektrika, ki je kmalu za seboj pripeljala kino, radio in nasploh bolj »svetlo« življenje.

»Junija 1894 je bilo odprtje vodovoda. Ob 9. uri je bila najprej slovesna maša ...«²⁷ potem pa je sledila »blagoslovitev vode studenčnice potem vodovoda in vodotoča ...«²⁸ Popoldne se je pod »staro lipo« plesalo.²⁹ Takrat so vodovod speljali v hiše po Ribnici in tudi v župnišče. Vodo za ta vodovod so zajeli pod gričem Petelinjek pri sv. Frančišku in jo napeljali v Ribnico.

²⁷ ZAL, Kronika Ljudske šole l. 1894.

²⁸ Ribniška župnijska kronika 1894, hrani ribniški župnijski arhiv.

²⁹ Predvidevam, da gre za lipo, ki so jo včasih imenovali tudi Miklova lipa in je stala v središču trga pri cerkvi. Podrli so jo leta 1910.

Ribniški trg.

Leta 1909 je Ribnica dobila električno razsvetljavo po zasebnih hišah, cestno omrežje pa je napajal tok iz elektrarne Jakoba Oražma. Veliko ljudi je bilo zaradi praznoverja in neznanja proti elektriki. Jože Mihelič, ki je v Ribnici živel v letih 1908–1915, se je spominjal: »Ena najbolj privlačnih pridobitev, ki so prišle z elektriko, so bile 'gibajoče se slike', kino, ki ga je v naš kraj prinesel potujoči cirkus. Gledanje filma na velikem platnu zunaj na prostem je iz gledalcev izvabljal glasove začudenja in nejevere. Tudi tukaj je bilo nekaj ljudi, ki so izjavljali, da je bil ta čudež sodobne znanosti delo hudiča in peklenskih sil.«³⁰

Na placu

Prebivalstvo v Ribniškem trgu, sodeč po pričujočih podatkih, sicer raste, a ne v takem obsegu, kot bi za osrednji del Ribniške doline morda pričakovali. To, da tu ni bilo velikega pretoka ljudi, nam nakazuje raziskava Renate Lesar, ki je po pregledu poročnih knjig za obdobje 1848–1878 ugotovila, da je bilo v trgu »78 parov, kjer sta bila tako ženin kot nevesta iz trga Ribnica; 41 je bilo parov, kjer je

³⁰ Kūzmič, Mihael: Odraž Skubičevega časa v spominih ameriškega rojaka prof. dr. Jožeta L. Miheliča.

bil samo ženin iz trga Ribnica (35 ženinov je imelo neveste iz župnije Ribnica, 6 ženinov pa je imelo neveste iz drugih župnij); 34 parov, kjer je bila samo nevesta iz trga Ribnica (16 nevest je imelo ženine iz vasi župnije Ribnica, 18 nevest pa ženine iz drugih župnij).³¹

Poleg tega se je iz trga tudi precej izseljevalo, predvsem v drugi polovici 19. stoletja, v letih 1861–1900.

Izseljenci po vpisih v status animarum – trg Ribnica³²

Rojeni v obdobju	Izseljeni	Povratniki	Ostali v Ameriki
Do 1840	3	1	2
1841–1860	14	1	13
1861–1880	54	3	51
1881–1900	58	3	55
1901–1910	14		14
Skupaj	143	8	135

³¹ Lesar, Renata: Družina v Ribnici 1848–1878, diplomsko delo, Ljubljana 1997, str. 58.

³² Kante, Viktorija: V Ameriko!, diplomsko delo, Ljubljana 2002, str. 80.

Podatki o prebivalstvu Ribnice po repertorijih za deželo Kranjsko

LETO	ŠTEVILO HIŠ	ŠTEVILO PREBIVALSTVA	VERA		JEZIK			
			katol.	protes.	slovenski	nemški	tujci	drugo
1860	141	936						
1880	146	1003	1002	1	972	29		
1890	150	1014	1013	1	998	7		
1900	144	1055	1055		1035	16		
1910	163	1062	1061	1	1037	5	10	10
1931		1111						

Poleg izseljevanja, ki je bilo glede na razporednico veliko, novega priseljevanja v Ribnico ni bilo. V Ribnici tudi ni bilo nikakršnih velikih tovarniških obratov, ki bi potrebovali novo delovno silo, ker domača ne bi več zadoščala. V primerjavi s Kočevjem, kjer so po prihodu železnice povečali izkop v rudniku in se je mesto začelo bistveno širiti, je Ribnica ostajala v svojih okvirih.

Suha roba, ki je spremljala ribniškega človeka skozi stoletja, je gotovo zaznamovala tudi življenje v trgu. Vedno je bilo prijetno srečati krošnjarja, ki se je ravno vrnil s poti, polne prigrad, ali pa se je nanjo ravno odpravljal. Poleg tega pa se je *suha roba* prodajala tudi v trgu, ob semanjih dneh. Na leto so v Ribnici pripravili štiri sejme. Prvi znani sejem v Ribnici je bil leta 1539, z dovoljenjem cesarja Ferdinanda I.

Na rednih sejmih so se poleg že omenjenih izdelovalcev in prodajalcev *suhe robe* pojavljali tudi drugi obrtniki, ki so prišli od drugod, domače barve pa so poleg suhorobarjev zastopali še ribniški krznarji, strojarji, čevljarji in krojači.³³ Prodajali so tudi živali. Ob semanjih dneh so ljudje sklepali razne pogodbe ter jih potrjevali pri notarju, tudi predporočne. Uspešne kupčije in pogodbe je bilo nujno potrebno tudi primerno »zapečatiti«, kar se je ponavadi zgodilo ob »firklu« vina v gostilnah, ki jih v Ribnici ni manjkalo.

Po podatkih cenilnega operata je leta 1830 živelo v trgu Ribnica 126 kmetov, 20 obrtnikov, 26 tržanov pa se je ukvarjalo z obrtjo in kmetijstvom. Obrtniki, ki so takrat živeli v ribniškem trgu, so bili krznarji (8), usnjarji (2), irhar (1), krojači (6),

³³ To so bili štirje cehi, za katere je znano, da so delovali v trgu Ribnica. Ceh krznarjev je imel za patrona sv. Kozma in Damijana, strojarji sv. Janeza Evangelista, čevljarji sv. Krišpina in Krišpiniana, krojači pa sv. Janeza Krstnika.

čevljarji (3), klobučar (1), tesarji (3), mizar (1), mlinar (1) in gostilničar (1).³⁴ V trgu so prebivali domačini, katerih družine so že dolgo prebivale tu, delavci (dninarji, dekle, hlapci, služkinje) in uradniki, ki so v Ribnico prišli opravljat službo od drugod. Nekateri od teh so tu tudi ostali.

Ribniški veljaki pred Cenetovo gostilno.

»Okrajno glavarstvo Kočevje pravi, da župnija Ribnica ni v vseh desetih letih nikogar sprejela v svojo Domovinsko zvezo razen uradnikov, duhovnikov in učiteljev kolikor jih je tukaj. Dokler ostanejo pri nas ...«³⁵

Katere uradnike je potreboval trg, kakršen je bila Ribnica na začetku 20. stoletja? Vodjo sodišča, sodniškega kuratorja, davkarja, davkarskega preglednika, sodniškega pripravnika, sodniškega pisarja, davkarskega praktikanta, notarja. Kar zadeva službo božjo, jo je v Ribnici opravljal dekan, ki je imel dva pomočnika. V večini trških hiš so imeli najemnike, večina med njimi so bili dninarji, med najemniki pa so bili tudi učitelji, delavci, sodni ofi-

³⁴ Šifrer, Mojca: Katastrska občina Ribnica v luči franciscjskega katastra, seminarska naloga FF, Ljubljana 1988, str. 10–12.

³⁵ ZAL, Občina Ribnica, a. š. 39, fol. 3787.

Trške gospe ob čaju.

cial, babica, dimnikar, žagar, župnik v pokoju, občinski tajnik, pismonoša, šivilja, trgovec z vinom, krojač, urar idr. V Ribnici je bilo 97 najemnikov, neupoštevajoč njihove družinske člane.

Število obrtnikov in obrti se je spreminjalo glede na potrebe, ki jih je narekovalo prebivalstvo ribniškega trga in njegovega zaledja. Tako lahko v drugi polovici 19. stoletja opazimo, da v trgu ni več krznarjev, zmanjšalo pa se je tudi število krojačev. Po drugi strani pa lahko opazimo velik porast gostilniške dejavnosti. Anton Lesar se v svoji knjigi *Ribniška dolina na Kranjskem* pritožuje, da se prebivalci te doline vse preveč ukvarjajo z gostilniško obrtjo in premalo na primer z obrtmi, kot je zidarska. Število gostiln v trgu je ves čas raslo, po evidenci iz leta 1935 vidimo, da je bilo v samem trgu kar 21 gostiln in trgovin z vinom.

Verjetno je tudi zaradi številnih objektov, kjer so se točile alkoholne pijače, pogosto prihajalo do neredov. Od 80. let 19. stoletja v Zgodovinskem arhivu Ljubljana najdemo različne podatke o kršitvah javnega reda in miru v trgu. Še danes se ve, da je bila nekoč v trgu vsaka druga hiša gostilna. Ob spremembah in novostih, kot je bil prihod železnice, se je morala tudi gostinska dejavnost pri-

lagajati. Gostilne so bile pogosto kraj srečevanja ter družbenega in kulturnega dogajanja. V nekaterih so v času narodnega prebujanja delovale čitalnice. Prva čitalnica je bila v Cenetovi gostilni, kasneje so jo organizirali tudi pri Miklovih.

Gostilne so nosile hišna imena, tako že omenjena Cenetova, Miklova ter Slemenčeva, Pakiževa, Prajerjeva, Miheličeva, Škrabčeva, Oničeva. Ker je bilo toliko gostiln v trgu, so se Ribničani večkrat šalili, češ, če ne bi hodili gostilničarji eden k drugemu v goste, bi gostilne že zdavnaj propadle.

Pa poglejmo v notranjost ene od gostiln. Miklova vnukinja je takole poskusila napraviti rekonstrukcijo prostora v Miklovi gostilni: »*Gostilniški prostor je bil razdeljen v dve sobi. Pod je bil lesen, prostor je grela velika kmečka peč, ki je bila zgrajena v steni med obema prostoroma. Gostje so se posedli na klopi in stole okoli velikih hrastovih miz. /.../ V vsaki sobi je na mizi stal gostilniški zvonec. Gostilniške mize so bile pogrnjene z lanenimi prti s tkanimi vzorci, za praznike so na mize dali ta boljše prte. Krožniki so bili iz težkega porcelana, ohranjen je tudi jedilni pribor. Jedilni pribor /.../ so redno polirali s finim brusilnim papirjem, da se je svetil. Za kruh so uporabljali poleg kovinskih skodelic tudi*

posode, narejene iz papirnate mase. Gostilna je bila odprta cel dan do odhoda zadnjega gosta. Največji obisk je bil v nedeljo po maši, v času sejmov in shodov. Miklova mama je obiskovala zgodnjo mašo že ob šesti uri, kmetje so povečini hodili k osmi maši. Žene so šle po maši domov pripravljat kosilo, moški pa so se ustavili v gostilni.«³⁶

Pri Miklovih so menda imeli zelo dobro pivo, verjetno zato, ker so imeli svojo ledenico.³⁷ Okoli sodčka piva je bil vedno naložen zdrobljen led. Ko se je pivo natočilo v kozarec, je morala na vrhu nastati kapica – 5 cm pene. Prirejali so tudi pivska tekmovanja. V desetletjih pred drugo svetovno vojno so prosvetna društva in katoliške organizacije v svojem aktivnem boju proti alkoholizmu od svojih članov zahtevale popolno abstinenco. A nobena gonja proti alkoholizmu ni mogla preprečiti, da se ljudje ne bi še naprej zbirali v gostilnah in se jim ne bi po par kozarčkah, ko so se ga že lahko »nacukali«, razvezal jezik in izostril um za kakšne neumnosti. No, ko je prišlo do tega, pa je nemalokrat moral posredovati nočni paznik.

Trški čuvaj in njegove naloge

Za varnost v trgu je skrbel trški paznik ali nočni čuvaj. Ponoči se je sprehajal po kraju, varoval tržane pred ognjem in tatovi ter vsako uro obveščal ljudi o uri ali pa jih opozarjal:

»Poslušajte, vi pürgarji,
rešetarji in lončarji.
Var `te ogenj, var `te luč –
Bog nam da svojo pomuč!«³⁸

Trškemu čuvaju so Ribničani velikokrat povzročali preglavice, kadar so se preveč »razvneli«. Leta 1884 je županstvo občine Ribnica dobilo prijavo nočnega čuvaja zoper ponočnjake, ki da

36 Arnšek, Rosalia Maria: Miklovi Ribnica na Dolenjskem, diplomsko delo, Ljubljana 2003, str. 82.

37 Debele ledene plasti reke Bistrice so sekali za potrebe ledenice. Mesarji in gostilničarji so si morali priskrbeti zalogo do naslednje zime. Ledarji so si čevlje oblekli v žaklovino, da ni drselo, pomagali so si s »kaulom«, drogom, ki je imel na eni strani dve špici, eno obrnjeno gor, drugo pa dol. Z enim so led vlekli, z drugim pa sekali. Ledenice so bile posebni prostori za hranjenje ledu. Bile so brez oken, vrata so bila ok. 15 cm debela. Led se je v ledenici ohranil skozi celo poletje.

38 Suha roba, uredil Franc Milčinski, Ljubljana 1919, str. 31. Ta zapis ni pravilen zapis izgovorjave ribniškega dialekta, vendar ga zaradi verodostojnosti citata nisem spreminjala.

»razsajajo po trgu zlasti pri lipi pred cerkvijo in kričijo še bolj nego pred. Do polnoči in še čez, ker motijo in dramijo trudne počivalce ...«³⁹ V naslednjih letih je ribniški občinski odbor sprejel več odlokov, s katerimi je hotel preprečiti ali vsaj omejiti popivanje in razgrajanje v nočnih urah, predvsem v središču kraja. Toda kljub vsem tem ukrepom se je nočno veselje nadaljevalo.

Leta 1886 so se tako Ribničani pritožili na c.kr. okrajno glavarstvo v Kočevje in zaprosili za podaljšanje policijske ure: »Fantje so smeli do desete ure zvečer po tergu hoditi ali sploh zunaj biti.«⁴⁰ Zahtevali so pogostejše patrolje po trgu, posebej ob nedeljskih večerih. Razlog za tako radikalne zahteve je bil predvsem »ponočevanje domačih fantov, ki že nekoliko časa sem cele noči pokonci, ter vedno ukajo, kričijo in uro čez polnoč kričijo. Klopi ali stole pred hišami jemljejo proč i jih v vodo ali nekatero celo na sredo ceste postavljajo. Truge, ki stoje pred kerčmarskimi hišami jih postavljajo na vežna vrata, tako, da bi hišni gospodar, kateri zjutraj vrata odpira, naglo odprl, bi mu truga na glavo padla. Dal so tudi celo žert ali hlod čez cesto, ki pelje iz Kočevja v Ljubljano. Od vozov pobirajo lunke. Zvalili so tudi še celo debelo kamenje na glavno cesto in tako prevoz jako nevarno storili.«⁴¹

V naslednjih letih je ribniški občinski odbor sprejel več odlokov, s katerimi je hotel omejiti popivanje in razgrajanje v nočnih urah, predvsem na trgu. Tako so na primer sprejeli odlok, da je prepovedano točiti žgane pijače v nedeljo med dopoldansko in popoldansko mašo.

Ena od zelo pomembnih vlog nočnega paznika je seveda bila varovanje pred ognjem. Ribničani so se bali ognja, saj je njihov trg v zgodovini večkrat pogorel do tal.

Valvazor pripoveduje, da je dne 2. oktobra 1415 požar opustošil ves trg, leta 1445 pa polovico. Tudi leta 1775 so grozni ognjeni zublji zajeli Rib-

39 Kozina, Brane: Nekaj utrinkov iz življenja Ribničanov in Ribniške doline v obdobju življenja in dela gospoda Antona Skubica, Ribniški zbornik, Ribnica 2000, str. 55.

40 Radulovič, Branko: Občina Ribnica v prvi polovici 20. stoletja, Ribniški zbornik, Ribnica 2000, str. 48.

41 Prav tam.

nico in ob tej priliki je zgorela tudi farna cerkev ter so se stopili cerkveni zvonovi.⁴²

Požari niso Ribnici prizanesli niti v 19. stoletju. Osmega junija 1886 nam zapis v župnijski knjigi poroča: »Zvečer ob 8. uri velik požar v Ribnici. /.../ Pogorele so vse hiše proti Pildarju na desni in levi strani zunej Notarjeve, Potem od Pauzarja proti tergu nazaj do Debelakove hiše. /.../ 229 hiš je pogorelo in od št. 52 proti Gorenji vasi vsa poslopja.«⁴³

Varovanje pred ognjem in skrb za red sta bili osnovni nalogi paznika, vendar ne edini. Njegove dolžnosti so razvidne iz sledečega reda za trškega paznika:

- »Opravila terškega paznika so sledeča:
- a. ponočna straža kakor zakon veleva.
 - b. vžiganje svetilnic ob navadnem času, pa tudi ob izvanrednih slučajih po naročilu gospodarskega odbora, ter njih snaženje.
 - c. paziti na vse trške nasade, mostove, škarpe, vodovod, ter na vse javne naprave, ter natanko poročati županstvu in gospodarskemu odboru, kje da je kaka nevarnost, ali kakega popravila potrebna.
 - d. paziti na oskrbnika vodovoda, če on izvršuje svojo dolžnost.
 - f. pobiranje tržnine.
 - g. vzdrževanje reda na sejmišču in pa sejmu.
 - h. dolžnost terškega paznika je tudi, da naznani storilce neredov, kateri bi se znali po noči ob času njegove službe pripetiti županu.
 - i. dolžnost paznika je tudi, da županu ob njegovih »patrolah« po Ribnici v času njegovih službenih ur pomaga.
- Terški paznik je podložen v točkah a do g gospodarskem odboru, v točkah h in i pa županu.«⁴⁴

»Raufenki« morajo biti vedno v dobrem stanju

Govorila sem že o požarih in kako so ti večkrat pustošili po Ribnici. Za varstvo pred to nevarnostjo so Ribničani organizirali požarno obrambo. Leta 1869 je Ribnica dobila prvo brizgalno na vozu. Občane je županstvo opozarjalo in poučevalo o protipožarnih ukrepih, na primer o tem, da se »ne sme nihče v štali, skednju ali kozolcu z golo svečo

42 Arnšek, Rosalia Maria: Miklovi Ribnica na Dolenjskem, diplomsko delo, Ljubljana 2003, str. 199.

43 Prav tam.

44 ZAL, Občina Ribnica, a. š. 38, fol. 3544.

znajti; da morajo biti vodne posode napolnjene vsak večer, da morajo biti raufenki in velbje zmeraj v dobrem in čistem stanju.«⁴⁵

Leta 1887 je ribniško županstvo izdalo razglas: »Da se bolje izurijo naši občani redno in pravilno ali uspešno braniti naše življenje in premoženje proti požarni nevarnosti in da se sploh vpelje na gorišču en red pod večšim in strogim poveljnikom, so sklenili naši prvaki vstanoviti ognjegasno društvo ali prostovoljno požarno obrambo v Ribnici, katera bode, ako ravno jej ne bode mogoče vsacega požara zadušiti se vsaji poganjala, da se bodo pripravljale gasilne priprave. K temu društvu, katero bode gotovo nam vsem na korist, pristopite toraj vsi za dobro stvar vneti možaki in mladeniči kot, delujoči ali podporni udje. /.../ Delajoči udje bodo poleg drugih koristi tudi obleko brezplačno dobivali.«⁴⁶

Jeseni tega leta je županstvo prepustilo društvu za prostovoljno požarno obrambo v rabo občinsko orodje za gašenje.

Obstaja pa tudi pripoved o požarih, ki jo je že leta 1864 v svoji knjigi zapisal Anton Lesar:

»O Ribniškem ognji

Taku preteu velik ogenj je bil, de so samo cveki ostali, pa najsem mogel še lüle zažgat`. Pri zadnji šiši so bili gaspud »ercprester« ogenj panali, pa bi bil še plot kmalu zgorel, ko bi ga ne ubranili. Drugi dan so prišli Dlanjci cveke pobirat`, pa najsmo Ribančanje pustili; djali smo: 'Cveke bomo že sami pobrali.' Dlanjci so bili pa ranku hudi, jezili so se na Ribničane, in so djali: 'Bug daj in mati božja, da bi pri nas ankrat gorajlu, tüdi mi vam ne bomo pustili!'«⁴⁷

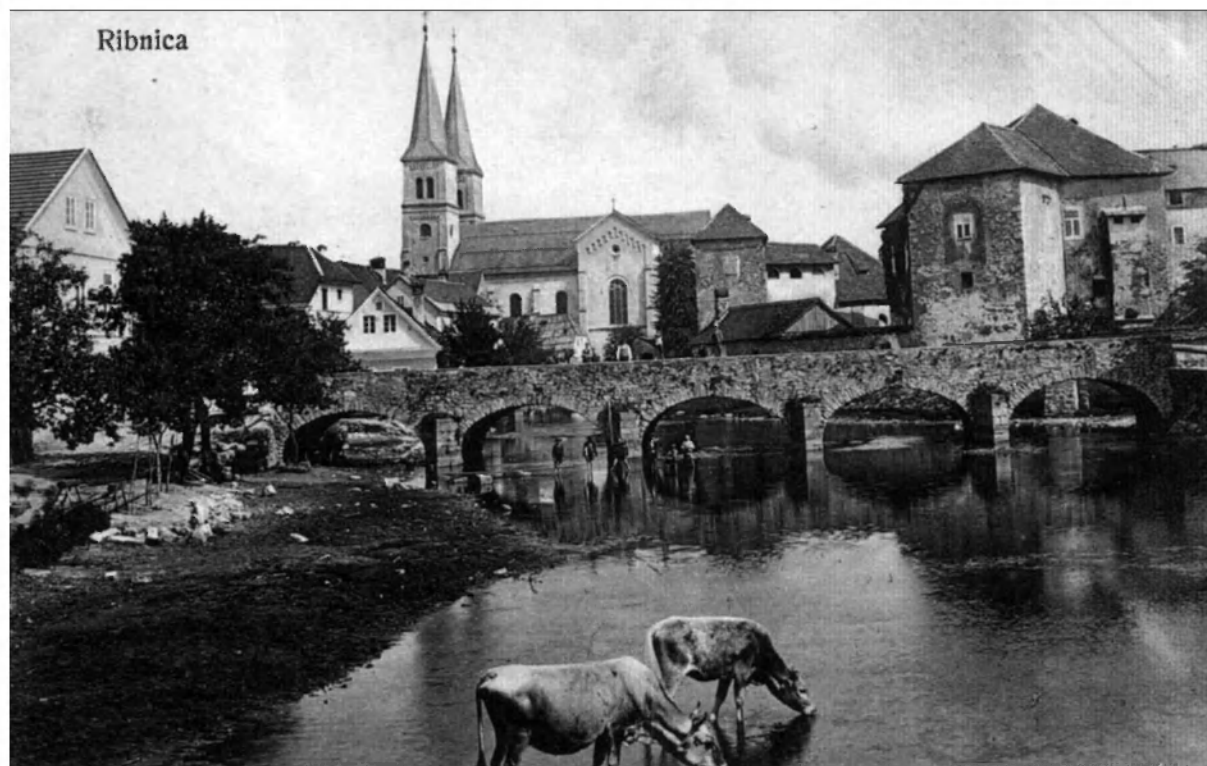
Bistrica teče skozi Ribnico

Bistrica ni velika reka, je pa najdaljša rečica v Ribniški dolini. Kljub temu, da ni velika, je imela v življenju Ribničanov pomembno mesto. Mlinarjem je služila za mletje moke, pericam za pranje

45 Arnšek, Rosalia Maria: Miklovi Ribnica na Dolenjskem, diplomsko delo, Ljubljana 2003, str. 200.

46 Prav tam.

47 Lesar, Anton: Ribniška dolina na Kranjskem, Ljubljana 1864, str. 23. Tudi ta zapis ne ustreza pravilnemu zapisu ribniškega dialekta, vendar sem se zaradi verodostojnosti držala citata in zapisa nisem spreminjala. Na to temo je bilo napisanih ali pa še vedno ostaja v ustnem izročilu več različic, to pa je le ena izmed njih. Izbrala sem jo zato, ker je najstarejša zapisana.

Ribniška Bistrica.

perila, kmetje so v njej napajali živino, otroci pa so v Bistrici in ob njej našli več kot dovolj zabave in veselja. Predvsem pozimi, ko je poledenela.

Tone Petek se je tako spominjal: »Bistrica je bila dostikrat zmrznjena, otroci smo se podili s sanmi. Podplate pa sanke so nam služile za drsanje. Grajski so imeli stolček na drsalke, in prave, lepe drsalke. Ena je zadaj drsala, kakšna gospa pa se je peljala spredaj, sedela je na stolčki z drsalko, ki je imel zadaj ročaj. Naredili smo si lesene drsalke, deščico z jermenom za čevlje, ki je imela spodaj zarezo v katero smo vtaknili kos žagnega lista od žage venečianke. Pripetilo se je tudi, da smo se udrli. Pod noč smo se počasi pritihotapili domov, in smo se sušili na peči.«⁴⁸

Ne smemo pozabiti na mesarje in gostilničarje, ki so jim debele plasti ledu na Bistrici bile več kot potrebne za njihove ledenice.

Na levem bregu Bistrice, v smeri Mlake, je bilo že pred prvo svetovno vojno urejeno kopališče na prostem z »leseno barako z osmimi kabinami, kasneje pa so uredili na istem mestu novo, takrat

⁴⁸ Arnšek, Rosalia Maria: Miklovi Ribnica na Dolenjskem, diplomsko delo, Ljubljana 2003, str. 135.

moderno kopališče na prostem z 22 kabinami, ležišči za sončenje in igrišči.«⁴⁹

Z lesene ploščadi za sončenje so po lesenih stopnicah sestopali do vode. Ker je bila struga Bistrice plitka, so jo poglobili tako, da je nastal tolmun, breg reke pa so utrdili s škarpo. Kabine, ki so bile na kopališču, so ponavadi najemale trške družine.

Po Bistrici pa so pluli tudi s čolni. Ob povodnji, Bistrica je namreč pogosto poplavljala, so včasih z njimi pluli celo po trgu. Ravno zato se je Ribnice verjetno prijelo ime ribniške Benetke.

Sokoli so opice, ki imajo rdeče jopice

Poleg Rudeževe žage, ki sem jo že omenila, in je bila znana preko meja svoje ožje domovine, je bilo v Ribnici še eno tako podjetje, namreč Tovarna gimnastičnih in športnih rekvizitov JOR (Jakob Oražem Ribnica). Leta 1881 je podjetni Jakob Oražem odprl svojo delavnico, ki je bila sprva le kovčija. Leta 1908 se je Jakob s svojimi tremi sinovi udeležil vsesokolskega zleta v Pragi in po vrnitvi, okoli leta 1910, razširil svojo delavnico in začel iz-

⁴⁹ Prav tam, str. 137.

delovati telovadno orodje. Jakob in njegovi sinovi so bili navdušeni sokoli in očitno so spoznali, da bi se s tem lahko tudi kaj zaslužilo. Praga je bila očitno prelomna. Vse do leta 1941 je tovarna JOR izdelovala zelo kvalitetno telovadno orodje, medicinske pripomočke in tudi kmetijsko orodje.

Po repertorijih za Kranjsko lahko zasledujemo v Ribnici le eno osebo, ki ni bila rimskokatoliške, pač pa protestantske veroizpovedi. V letu 1900 ta oseba sicer ni zavedena, mogoče je za nekaj časa zapustila Ribnico in se kasneje vrnila. A danes zagotovo lahko trdim, da je bila ta oseba Franz Ilgner, doma iz mesta Labesva v Prusiji, zato se ga je v Ribnici oprijelo tudi ime *Prajs*. Z Jakobom Oražmom sta se spoznala v času Jakobovega uka pri kovaškem mojstru Kersniču v Hrovači. Spoprijateljila sta se in kasneje (leta 1881) skupaj ustanovila kovačnico, ki je prerasla v podjetje JOR. Jakobu je njegov prijatelj Franz zelo pomagal, po pripovedovanju Jakobove vnukinje Vide ga je Franz »gor vzdignil in držal pokonci«.⁵⁰

Očitno sta bila res dobra prijatelja. Starejši Ribničani še danes vedo povedati zgodbo, kako je Jakob zameril ribniškemu dekanu Skubicu, ker Franza ni hotel pokopati v sveto zemljo, zato ker je bil protestant, pač pa ga je pokopal za zidom pokopališča. Ko sta se po pogrebu dekan in Jakob nekega večera srečala na Mlaki, je Jakob pač pozdravil nasproti hodečega človeka: »Dober večer.« Dekan je odzdravil in takrat je Jakob spoznal, komu je zaželel dober večer. »Ne velja!« je zabrusil dekanu čez cesto, ko je spoznal svojo pomoto.⁵¹

Ta konflikt med Jakobom in dekanom lahko razen osebni zameri pripišemo tudi političnemu nasprotovanju. Jakob Oražem je bil namreč med glavnimi ustanovitelji ribniških sokolov in njihov zvesti pristaš, tako kot vsi njegovi sinovi, medtem ko je bil Skubic v katoliškem taboru in je podpiral orle ter vodil svojo hranilnico in posojilnico.

V Ribnici je poleg dekanove delovala tudi liberalna posojilnica. Pomagala je pri izgradnji dveh šol, zgradila je sokolski dom in stavbo za svojo dejavnost. Ribniški trgovci in veleposestniki so

bili v glavnem sokoli, politično torej v liberalnem taboru. Za ribniški trg so se včasih pošalili, da so hiše razdeljene glede na politično prepričanje njihovih lastnikov: desna stran trga so desničarji, leva pa levičarji. To se je govorilo verjetno zato, ker so na desni strani trga stali Slemenčeva gostilna, Skubičeva hranilnica in posojilnica, dvorana, kjer so vadili orli, cerkev in župnišče.

Domačini so tudi gostilne delili v liberalne in klerikalne. Na desni strani trga je bila, kot sem že omenila Slemenčeva gostilna, kamor so zahajali duhovniki, izrazito liberalna pa je bila na primer Pakiževa, katere se je prijelo ime »parlament«. Če se je pojavil kak važen sklep za Ribnico, so ljudje rekli: »Tako so sklenili v parlamentu.«⁵²

Ta politična nasprotja so bila v 30-ih letih vedno bolj izrazita. Sokoli in orli so svojo »moč« manifestirali s svojimi telovadnimi nastopi na prostem, v paradah, kjer so strumno korakali v izbornih uniformah, fantovskih in dekliških. Za sokole so bile posebej značilne rdeče srajce. V Ribnici so orli nastopali na Farovških mlakah, sokoli pa so imeli svoje stalno mesto na Živinskem placu na Mlaki. Vendar je tako kot povsod drugod ta tekmovalnost spodbudila tudi različne načine zbadanja »nasprotnika«. Tako sokoli kot orli so imeli vsak svojo himno, ki so jo peli na svojih manifestacijah z največjim zanosom. Kaj hitro so se našli mojstri, ki so nekoliko spremenili rimo in s tem zbadali nasprotni tabor.

Orli so takole zbadali sokole:

»Sokol vsak je bedak,
Če ga pihneš, pade v znak!
Sokoli so opice,
Ki imajo rdeče jopice ...«⁵³

Sokoli pa so jim vračali:

»Dvignite, orli,
Oslovska ušesa,
Da vas svet 'Peter
Potegne v nebesa ...«⁵⁴

50 Petelin, Miloš: *Od kovačije do Tovarne telovadnega orodja JOR, diplomsko delo, Ljubljana 2003, str. 9.*

51 Debeljak, Janez: *Dekan Skubic med Ribničani, Ribniški zbornik, Ribnica 2000, str. 15.*

52 Debeljak, Janez: *Dekan Skubic med Ribničani, Ribniški zbornik, Ribnica 2000, str. 17.*

53 Prav tam, str. 18.

54 Prav tam.

Ribniški sokoli na izletu v Velikih Laščah leta 1908.

Zusammenfassung

„KLEINBÜRGER, SIEBMACHER UND GESCHIRRHÄNDLER...“

Zur Geschichte des Marktes Ribnica in Krain

Ribnica liegt im südwestlichen Teil Sloweniens. Seinen Namen bekam es aufgrund der zahlreichen Flüsschen in seiner Umgebung, die reich an Fisch sind [riba = Fisch]. Der Name des Ortes wurde durch Wanderhändler mit Holzwaren in alle Welt getragen. Die Holzwaren prägten das gesamte Tal von Ribnica. Für die Menschen am Land bedeutete die Herstellung der Holzwaren im Hausgewerbe eine wichtige zusätzliche Einkommensquelle. Durch die Händler mit den Holzwaren wurde das in Krain gelegene Tal und auch der kleine Markt Ribnica in der Welt bekannt. Ribnica war seit jeher das Verwaltungs-, Kultur- und Kirchenzentrum des Tales. Das Leben im Markt war dynamisch und energiegeladen. Bevor die Verkäufer in die Ferne reisten machten sie gerne in Ribnica halt. Ebenso bei ihrer Rückkehr, wo sie dann in den zahlreichen Gasthäusern von Ribnica das in der Fremde verdiente Geld verprassten und den Anwesenden von ihren Abenteuern erzählten.

Im Marktort Ribnica gab es Geschäfte, Verwaltungsinstitutionen, Notare, Gewerbetreibende und Gasthäuser. Die Mehrheit der Hausbesitzer waren Bauern, die auch Vieh, Land und Wälder besaßen. Viele nahmen Untermieter auf – neben Knechten, Mägden, Dienstboten und Tagelöhnern auch Lehrer, Briefträger, Nachtwächter, Schneiderinnen, Gemeindebedienstete, Arbeiter und andere.

Von besonderer Bedeutung für die Einwohner des Marktes war die Kirche. Sie war das Zentrum, um das sich alles drehte – große Staatsfeiertage, persönliche und örtliche Feiern sowie die Sakramente.

Neben dem Dekan, der einen großen Einfluss auf die lokale Gemeinschaft hatte, war auch der Schlossherr eine wichtige Persönlichkeit. Die letzten Schlossherren in Ribnica waren die Familie Rudež, die im Schloss von Ribnica wohnten, bis sie es 1937 verkauften und auf ihr Gut in der Nähe von Ugar zogen, wo sie noch heute leben. Mit der Ankunft der Eisenbahn im Jahr 1893 kam die Modernisierung auch nach Ribnica. Im Jahr darauf wurde die Wasserleitung verlegt und im Jahr 1909 gab es das erste Mal eine elektrische Beleuchtung in den

Privathäusern. Mit der Elektrizität kam auch das erste Freilichtkino.

Der Markt- oder Nachtwächter schützte den Markt vor Bränden oder vor Unruhen, die junge, durch ein Gläschen Wein angeregte Heißsporne verursachten. Auch in Ribnica waren die Turnvorführungen der Turnvereine Orli und Sokoli – die sich in ausgewählten Uniformen für Burschen und Mädchen präsentierten – sehr gut besucht. Die Bewohner von Ribnica waren aber nicht nur für ihre Holzwaren berühmt, sondern auch für ihren Geist und Witz. Daher ist es nicht verwunderlich, wenn anlässlich von jedem wichtigen Ereignis auch die eine oder andere lustige Geschichte entstand – zum Beispiel, wie die Kirche von Ribnica ausgebaut wurde, wie man die Brücke vermaß, wie es war, als ein Feuer ausbrach und ähnliches mehr.